

HORNYÁK ÁRPÁD

A magyar–jugoszláv határ megvonása

*A magyar határral kapcsolatos jugoszláv politika 1918–1921 között**

Delineation of the Hungarian–Yugoslav Border. The Yugoslav policy regarding the Hungarian–Yugoslav Border, 1918–1921

The Yugoslav government's position and methods regarding the northern border changed multiple times due to the changes in the political situation of the great powers and in the situation of Hungary. The peace delegation of the South Slavic state allegedly wanted the major powers to accept the northern borders of the newly established state based on ethnic principle. However, the delegation effectively supported these claims with strategic, economic and sometimes even historical arguments. Belgrade's attitude toward Hungary at the Paris Peace Conference was basically determined by the fact that, at the beginning of 1919, its territorial claims against Hungary were essentially mere corrections to the demarcation line established at the Belgrade Military Convention. The fact, that by then, the South Slavic state was effectively already in possession of the territories it wanted to attain, also carried significant importance. Thus, they only expected the sanctioning of the situation from the Peace Conference. Despite the fact that the Trianon Peace Treaty clearly designated the territories that remained under the control of Hungary, the Yugoslav occupation of the region consisted of Baranya county and the Northern parts of the Bachka was prolonged until August 1921.

A történelmi Magyarország határait az első világháború után Párizsban szabták, azonban a méreteket több irányban már évekkel korábban levették. A nagyhatalmaknak a világháború során a különböző alkalmakkor kis szövetségeseik részére tett ígéreteit legalábbis iránymutatónak kellett tekinteni, még akkor is, ha

* A tanulmány az MTA BTK Lendület Trianon 100 Kutatócsoport támogatásával készült.

bizonyos fejlemények felülírták teljes betartatásukat. Így a Romániával megkötött bukaresti titkos szerződést, amely hadbalépéséért cserébe Bukarest fennhatósága alá helyezte volna a Debrecentől keletre fekvő magyar területeket a román különbéke ellenére sem lehetett teljesen annullálni. Ugyanígy nem lehetett mindenben semmisnek tekinteni a szerbeknek 1915 folyamán tett ígéreteket sem, noha Belgrád sem teljesítette a nagyhatalmak elvárásait a neki ígért területekért.¹ Ebből kifolyólag a Monarchia területéből gyarapodni kívánó új államalakulatok igen jó esélyekkel érkeztek Párizsba.

Tekintve, hogy a határok megvonásába a magyar félnek vajmi kevés beleszólása volt, a nagyhatalmak elképzelései és szándékai, és nem utolsó sorban elfogultságuk az utódállamok javára Magyarországgal szemben pedig közismert, ezért írásomban elsősorban Magyarország déli szomszédjának politikájára fókuszálok.² A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság ugyan Magyarországtól eltérően részt vehetett a békekonferencián, ám kisállamként – amelyet új formájában ekkor még nem ismertek el a nagyhatalmak,³ s amelynek Olaszország „személyében” ráadásul nyílt ellensége is akadt a nagyhatalmak között – számos bizonytalansággal kellett szembenéznie Párizsban. Nagyrészt ennek tudható be, hogy a jugoszláv kormány álláspontja és módszere az északi határ tekintetében, ezáltal Magyarországhoz való viszonyulásában is többször változott, így politikája több egymástól jól elkülöníthető szakaszra osztható fel.

Az 1918. december elsején kikiáltott Szerb–Horvát–Szlovén Királyság kormánya igyekezett úgy összeállítani békeküldöttségét, hogy az kifejezze: az új állam

¹ A nagyhatalmak még a világháború során Szerbiának ígérték a Bácskát. Igaz, pontos határát nem jelölték, de ez akár pozitív is lehetett, hiszen jelenthette akár az egész területet. Emellett kilátásba helyezték Dalmácia, a Szerémség és Bosznia megszerzését, valamint a horvát és szlavón területek csatlakozásának támogatását, amennyiben Szerbia átengedi Bulgáriának a Balkán háborúban megszerzett macedón területeket. *Communication made to the Serbian Government by the Four Powers on August 4, 1915.* (No. 271.) TNA FO 438/7.

² Mégis érdemes felhívni egy kevésbé hangoztatott és általában sokadrangúnak tekintett aspektusra, jelesül az emocionális szempontra a figyelmet. Ezt a nagyhatalmak részéről Harald Nicholson brit diplomata fogalmazta meg visszaemlékezéseiben kendőzetlen őszinteséggel. „*Ausztria, Magyarország, Bulgária vagy Törökország nem álltak gondolkodásunk előterében. Csak ha az új Szerbiára, az új Görögországra, az Új Csehországra, az új Lengyelországra gondoltunk, kezdett el szívünk himnuszokat zengeni az egek kapujában. Ez az egyoldalú érzelmi megközelítés nagyon fontos. Azt hiszem, ez egy nagyon általános szempont volt. Olyasmi ez, ami nem mindig lesz nyilvánvaló a dokumentumokból. [...] Részrehajlás volt ez és előítélet. De ezeket nem egykori ellenségeink megbüntetése és leigázásukra irányuló bosszúszomjas vágy vezérelte, hanem az a lázas törekvés, hogy az általunk létrehozott új nemzeteket, melyeket – anyai ösztönnel – szenvedéseink és győzelmünk igazolásának tekintettünk, megerősítsük. A párizsi konferenciát sohasem lehet igazán megérteni, ha nem hangsúlyozzuk ezt az érzelmi impulzust minden egyes fázisnál.*” – Nicholson 1965. Idézi: Romsics 2001. 127.

³ A konferenciára hivatalosan a Szerb Királyság kapott meghívást.

nem csak Szerbiát, hanem a Monarchiából kivált területeket is képviseli.⁴ A delegátusok nemzetiségi megoszlása mindazonáltal tükrözte nemzetük súlyát az új államban. A szerb Nikola Pašić személyében egy tapasztalat, dörzsölt politikus került a jugoszláv békeküldöttség élére, aki azonban éppen kora miatt nem mindig tudott alkalmazkodni az új idők kihívásaihoz. A delegáció második embere a horvát Ante Trumbić lett, aki egyben a külügyminiszteri tárcát is megkapta. A szerbek összesen három tagot delegáltak. A már említett Pašićon kívül Milenko Vesnićet, a párizsi követet, és Matija Boškovićot, aki a háború első két évében Londonban képviselte a szerb kormányt. A horvátok két dalmátot, a külügyminiszteri tárca már említett birtokosát, Ante Trumbićot, és Josip Smodlakát Split polgármesterét, míg a szlovének Ivan Žolgert, valamint a bécsi birodalmi parlament egykori tagját, a trieszti Otokar Ribaržot delegálták.⁵

Fontos előrebecsíteni, hogy a jugoszlávok magatartását Magyarországgal szemben a békekonferencián alapvetően meghatározta az a körülmény, hogy 1919 elején Jugoszlávia területi követelései Magyarországgal szemben lényegében csak korrekciók voltak a belgrádi konvencióban meghatározott demarkációs vonalhoz képest. Emellett Belgrád ekkor már ténylegesen birtokolta azokat a területeket, amelyeket meg akart szerezni, így a békekonferenciától csak a kialakult helyzet szentesítését várta. Várakozásaiban nem kellett csalódnia, az akkor elfoglalt, illetve „ideiglenesen” megszállt területek nagy részét a békekonferencia valóban az új délszláv államnak ítélte. Ez alól csak Baranya, illetve Baja, és környéke jelentett kivételt. A későbbi Vajdaság területének Jugoszláviának ítéltése nem volt komoly vita tárgya a békekonferencián, legfeljebb peremterületeinek hovatarozása volt kérdéses.⁶ Nem képezte vita tárgyát Horvátország és Szlavónia Jugoszláviához csatolása sem, annál is kevésbé, mivel arról Magyarország is minden ellenállás és szívfájdalom nélkül lemondott.⁷ A végül a délszláv államhoz került területek közül egyedül a Muravidék sorsa volt kérdéses 1919 nyaráig.

⁴ Ennek a miatt is nagy jelentősége volt, mert ekkor még nem dőlt el, hogy a Monarchiából kiszakadt területeket a nagyhatalmak miként fogják tekinteni: a szövetségesük integráns részét képező területeknek, amelyeknek a győzteseket megillető bánásmód dukál, avagy rájuk is vonatkoztatják a legyőzöttekre kirótt bánásmódot.

⁵ Krizman 1959. 34.

⁶ A békekonferencián szakértőként résztvevő Stanoje Stanojević így emlékezett vissza a Vajdaság odaítéléséről: „*Mi Vajdaságot könnyen és minden nagyobb nehézség és harc nélkül megkaptuk, csak a Vajdaság egyes területeinek kiterjedéséről volt vita. A harc Kelet-Bánátért, Északnyugat-Bácskáért és Észak-Baranyáért, azaz Temesvár, Baja és Pécs megszerzéséért folyt. De már a kezdet kezdetén biztos volt, hogy megkapjuk a Bánát jelentős részét, szinte az egész Bácskát és Baranya egy részét.*” – Stanojević 1914–1921. 83.

⁷ A Monarchia szervei már néhány nappal a zágrábi Nemzeti Tanács október 29-i elszakadó nyilatkozata után elismerték azt, Károlyiék pedig a belgrádi konvenció tárgyalásainál kinyilvánították, hogy nem tartanak rá igényt.

A magyar határral kapcsolatos jugoszláv politika első szakasza a délszláv békeküldöttség Párizsba érkezésétől február közepéig tartott és a hivatalos követelések kidolgozásával telt. A jugoszláv békeküldöttségnek ugyanis annak ellenére nem volt egységesen kialakított és elfogadott hivatalos koncepciója, hogy Belgrád már a háború legelején hozzálátott követeléseinek kidolgozásához és háborús céljai formába öntéséhez. Osztva azt az általánosan elterjedt nézetet, miszerint a háború nem fog sokáig elhúzódni, a szerb kormány 1914. augusztus végén összehívott egy tudósokból álló csoportot, hogy tudományos alapokra helyezve dolgozzák ki területi követeléseit. Főbb vonalakban vázolta mely területekre tart igényt, ám a határok pontos kidolgozását a tudósokra bízta. Ennek eredményéről és Szerbia háborús céljáról a szerb miniszterelnök 1914. szeptember 4-i táviratában tájékoztatta a szerb külképviseletet vezetőit.⁸ Nem állítható tehát, hogy a jugoszláv békekövetelések megfogalmazására nem történtek idejekorán lépések. Ezek a tervek azonban elsősorban a szerb politikai érdekek figyelembevételével lettek kidolgozva és nem feltétlenül fordítottak kellő figyelmet a másik két társnemzetre, a horvát és a szlovén érdekeire.⁹ Következésképp elvileg nem lehetett volna az új állam hivatalos területi követeléseinek tekinteni.

A jugoszláv békeküldöttség szerb, horvát és szlovén tagjai, annak megfelelően dolgoztak ki részletes terveket a határ megvonására, hogy nemzetük szállásterülete szempontjából mely területeket tartották legfontosabbnak megszerezni. Így az északi irányba megvonandó határt illetően a szerb politikusoknak különösen határozott elképzelése volt a Bánát és részben a Bácska határaitól. A horvátok elsősorban a Muraközt, míg a szlovének a Muravidéket szerették volna az új ál-

⁸ „Habár még nem érkezett el az ideje annak, hogy arról a kérdéstről döntsenek, melyik államhoz kerüljön egyik vagy másik terület az ellenség végleges legyőzését követően, mégis szükségesnek tartom, hogy időben felhívjam a figyelmét követeléseinkre, hogy felhasználhassa a diplomáciai körökben más államok követeléseivel kapcsolatos személyes beszélgetései során. Most csak röviden, de később majd részletes utasítást küldök az igényelt szerb-horvát földek történelmi adataival. Amennyiben a háború úgy ér véget, ahogy szeretnénk, és Ausztria–Magyarország végleg le lesz győzve, akkor követeléseink a következő területekre és határookra fognak kiterjedni: a Bánát olyan határokkal, amely magába foglalja azokat a területeket, ahol a szerb elem alkotja a lakosság többségét, keleten Románia irányában stratégiai határral. Feltételezem, hogy ennek a határnak keletre is kell húzódnia Orsava felett a Dunától északi gerincén a Marosig, Lugost, Lippát és Aradot Romániának, de Temesvárt Szerbiának hagyva, majd tovább követve ezt a folyót torkolatáig a Tiszába, és annak a Dunába torkollásáig, majd a Dunát követve addig a pontig Orsava fölött, ahol a határ kezdődik. Ez a régi Szerb Vajdaság nagyobb része katonai határral a Duna felé. Ahol a Maros a Tiszába torkollik, onnan kell a határnak nyugati irányba húzódnia a Dunáig, úgy hogy nekünk jusson Szabadka és Baja, majd egyenes vonallal nyugatra, Barcsra keresztül a Rinya patakhoz a Drávába ömléséig, majd tovább fölfelé a Dráva mentén a Mura torkolatáig, majd a Mura mentén Leibnitzig és tovább vízvázalástól magába foglalva Krajnát és leereszkedve az Isztriára.” – Nikola Pašić távirata M. Spalajkovićnak, a petrográdi szerb követnek. Mandić 1956. 107.

⁹ Nem annyira Magyarországot, mint inkább Ausztria és Olaszország irányában.

lam határai között látni. Miközben folytak a követelések megfogalmazása körüli egyeztetések, a jugoszláv békeküldöttség mellett működő katonai misszió vezetője, Petar Pešić tábornok 1919 januárjában a delegáció megkerülésével mégis az SHS Királyság hivatalos területi követeléseként mutatta be a szövetségesek vezérkara előtt a szerb kormánynak és hadvezetőségnek még a háború alatt kidolgozott tervezetét. A memorandumban nem meglepő módon egyértelműen a stratégiai elv volt a meghatározó. A tervezet szerint a határ Lippától követte a Marost egészen a torkolatáig, közvetlenül Szeged alatt húzódott, Szabadkától 15 kilométerrel északra, közvetlenül Baja felett, 15 kilométerrel északra Pécsről és 20 kilométerrel Szigetvár felett, közvetlenül Nagykanizsa alatt, majd a Murát elérve a folyó mentén haladt, amíg elérte a Lendva torkolatát, Lendvaújfalut magyar részen hagyva haladt tovább a Lendva és a Kerka vízválasztója mentén.¹⁰

A követelések megfogalmazása során a legélesebb vita a horvát és a szerb tagok között arról folyt, hogy milyen elvekre alapozzák követeléseiket. A horvátok a nemzeti-etnikai elvet tartották célszerűnek alkalmazni, mert annak alapján remélhették követeléseik elfogadtatását Olaszországgal szemben. A szerbek számára viszont nyilvánvaló volt, hogy a nemzeti-etnikai elvre való hivatkozás esetén a Bánátról nem tudják megszerezni a Szerbia védelme szempontjából szükségesnek tartott és áhított területeket, ezért a stratégiai elv mellett álltak ki. A vita végül kompromisszummal zárult, amit mindkét fél a saját győzelmének könyvelhetett el. A horvátok azért, mert elérték, hogy területi igényeik megfogalmazásánál első helyen a nemzeti elvre hivatkozzanak.¹¹ A delegáció szerb tagjai pedig azért, mert a békeküldöttség, módosításokkal ugyan, de elfogadta Pešić tábornok tervezetét. Az említett módosítások magyar szempontból annyiban voltak jelentősek, hogy a hivatalosnak elfogadott és a delegáció által jóváhagyott memorandum már nem tartalmazta a Bácska és Baranya északi részét (Baja és Pécs) és Szigetvárt is Magyarországnak hagyta. A Muravidékre és Mohácsra azonban ebben a követelésben is igényt tartottak.¹²

A délszláv küldöttséget első ízben január 31-én hallgatta meg a Legfelsőbb Tanács, ekkor a Bánát kérdése került terítékre. Ez azonban sajnálatos módon egy-

¹⁰ A stratégiai elvet előtérbe helyező tervezet gerincét az az érv adta, hogy a szövetségesek érdeke is, hogy Jugoszlávia a lehető legjobb védelmi vonalakat kapja a várható osztrák–magyar és német támadással szemben keletre, aminek Jugoszlávia a legfőbb gátja. Krizman – Hrabak 1960. 317–318.

¹¹ Fontos azonban megjegyezni, hogy a nemzeti elv vezérelvéként történő elfogadását nagymértékben előmozdította, hogy a jugoszláv békedelegáció tagjai olyan tanácsot kaptak egyes brit és amerikai szakértőktől, hogy a határok megvonásánál figyelembe vesznek majd gazdasági és stratégiai szempontokat, de a legfontosabb és mérvadó szempont a nemzetiségi helyzet lesz. Stanojević 1914–1921. 86–86.

¹² Mitrović 1975. 73.

általán nem érintette Magyarországot, ugyanis a kérdés nem úgy merült fel, hogy mekkora terület maradjon Magyarországnak, hanem, hogy miként osztozzon meg e területen Románia és Jugoszlávia.¹³ Az a körülmény, hogy ekkor még nem rendelkeztek kidolgozott hivatalos követelésekkel, miközben a románok igen, s így meggyőzőbben tudták képviselni érdekeiket a nagyhatalmak előtt, hozzájárult a területi követelések végleges formába öntésének mielőbbi lezárásához.

A délszláv békeküldöttség február 6-án juttatta el területi követeléseit tartalmazó hivatalos memorandumát a békekonferencia határok megvonásával megbízott szervéhez, a Területi Bizottsághoz, aminek megvitatását annak román ügyekkel foglalkozó albizottsága február 8-án már napirendre is tűzte. E követelések szóbeli kifejtésére és a nagyhatalmak képviselőinek közvetlen meggyőzésére február 18-án kapott lehetőséget a jugoszláv békedelegáció három tagja: a külügyminiszter Ante Trumbić, a békeküldöttség elnöke, Nikola Pašić és a párizsi jugoszláv követ, Milenko Vesnić. Mind a Bánát, mind a Bácska, de Baranya esetében is egyaránt éltek történelmi, etnikai, néprajzi és stratégiai érvekkel, a hangsúlyt azonban a nemzeti érvre helyezték. Kétségbe vonták a magyar népszámlálás megbízhatóságát, és a Bánátban a magyar lakosság 20%-át olyanak tüntették fel, mint amelynek nincsenek mély gyökerei a térségben, és a magyar közigazgatás megszűnte után elköltözne. A határt a Marosnál kívánták megvonni, mivel az által látták biztosítottnak a Bácska és Szabadka védelmét.¹⁴ A Bácska kapcsán hasonló érvekkel éltek. A földrajzi érveket a terület gazdasági és közlekedési fontosságának kiemelése érdekében használták fel, mondván, hogy a hajózható bácskai folyók, a Duna és a Tisza Belgrád irányába folynak, így szállítva termékeit a gabonában szegény Morava és Vardár völgyébe. A történelmi-néprajzi érveket a délszlávok őslakos voltának bizonyítására használták fel. A nemzeti elv Bácskában bizonyos mértékig pánszláv jelleget öltött, mivel nem csupán a szerbekre és a horvátokra, de a szlovákokra, a ruszinokra is folyton hivatkoztak, miként más szláv népekre is, melyek – vélték – úgyszintén a szlávok nagy törzséhez tartoznak, tehát az ő számukat gyarapítják. Az érvelés lényege az volt, hogy a szlávok relatív többségben vannak; 277 000 fő a 261 000 magyarral szemben. Az összes többi érv annak bizonyítására irányult, hogy a térségnek szláv karaktere van. Intellektuális és gazdasági fölényben vannak, mivel a föld nagyobb része az ő birtokukban van, és a városi népesség többségét is ők alkotják. Akárcsak a Bánátnál, itt is felvetették, hogy amennyiben

¹³ A Bánát kérdésében mind a román, mind a jugoszláv fél egyetértett abban, hogy ez a kérdés kizárólag őket érinti, és még a kérdés felvetését sem engedték, hogy a Bánát egésze, vagy egy része Magyarországnak maradjon, netán független állammá alakuljon. Pašić a Bánátról úgy vélekedett, hogy az a nemzeti elv alapján ugyanúgy nem illeti meg Romániát sem. Szó szerint nem mondta ki, de úgy gondolta: hogy ha nem a miénk, de nem is az övék, akkor miért ne lehetne a miénk? Krizman – Hrabak 1960. 27.

¹⁴ Krizman – Hrabak 1960. 343–345.

Jugoszláviához csatolják ezt a területet, jelentős magyar népesség fog elköltözni, mivel a magyar közigazgatás megszűnésévei megszűnik ottlétük oka.¹⁵

Baranya tekintetében azonban a stratégiai elv elejtése után a jugoszlávok nem tudták, hogy pontosan mit is kell kérniük, lévén, hogy nem rendelkeztek pontos adatokkal a népesség nemzetiségi megoszlásáról, a magyar statisztikai adatokat ugyanis eleve hibásnak tartották. Itt voltak a legkevésbé meggyőzőek a felhozott érvek, és azok magyarázata is rövid és felszínes volt. Minden jel arra utal, hogy Baranya követelése azért merült fel, hogy legyen olyan követelés is, amelyről később – szükség esetén – le lehet mondani. A hangsúlyt a történelmi és etnikai elvekre helyezve, ugyanazokkal az érvekkel éltek, mint a Bácska és a Bánát tekintetében (a magyarok elköltöznének). Megjegyezték továbbá, hogy a terület fontos összekötő kapocs Szlavónia (Eszék) és a Bácska (Zombor) között. E bizonytalanságnak tudható be, hogy mint láthattuk, végül is nem tartottak igényt Pécsre, Bajára és Szigetvárra. Az ily módon feladott terület Baja, Pécs és Szigetvár környékén összesen mintegy 3000 km² területtel kevesebb volt a januári nem hivatalos memorandumban foglaltakhoz képest.¹⁶ Nem voltak ilyen gondjaik a Muraköz tekintetében, amelynek igénylését teljesen megalapozottan a nemzetiségi elvvel támaszthatták alá, mivel azt a magyar statisztikák szerint is 92%-ban horvátok lakták. Kiemelték, hogy a terület történelmileg is Horvátországhoz tartozott, és csak 1861-ben kapta meg Magyarország Bécs-től. A Magyar Királyság 1868-ban elutasította, hogy bebizonyítsák, kihez is tartozik, így maradt a magyar adminisztráció. Emellett a Muraköz természetes folytatása a Szlovén Dombságnak, és teljesen nyilvánvaló, hogy az SHS államhoz tartozik.¹⁷

Messze nem volt ennyire megalapozott a szintén etnikai érvekkel alátámasztott követelésük a Muravidékre. Itt 92 000 emberről volt szó, akiket nyelvük és származásuk alapján szlovénnek tekintettek. Történelmi-etnikai elvre is hivatkoztak, miszerint ők a pannon szlávok utolsó leszármazottjai. Fontos szempontként említette a követelés azt, hogy a Muravidék köti össze a Nagykanizsától délnyugatra fekvő területen élő szintiszta horvát lakosságot a Mura bal partján lakókkal, akik így egy összefüggő szláv tömböt alkotnak a Muravidéken élő testvéreikkel.¹⁸

A délszláv békeküldöttség tagjainak maghallgatását követően a Legfelsőbb Tanács még aznap elrendelte, hogy a nagyhatalmak szakértőiből álló Román Határkijelölő Bizottság állapítsa meg az SHS Királyság határát valamennyi irányba, kivéve az Adriánál.¹⁹ A bizottság munkájában sem a jugoszlávok, sem a románok

¹⁵ Krizman – Hrabak 1960. 343–345.

¹⁶ Mitrović 1975. 74.

¹⁷ Krizman – Hrabak 1960. 346.

¹⁸ Krizman – Hrabak 1960. 346.

¹⁹ Ez Olaszország miatt kényesebb kérdés volt annál, semhogy rendezését egy bizottság hatáskörébe lehetett volna utalni, és Olaszország a leghatározottabban ki is jelentette, hogy semmiképp nem tudná elfogadni határainak ilyen módon történő megállapítását FRUS IV. 54.

nem vehettek részt, szakértőik és politikusaik csak kívülről próbálták befolyásolni a nagyhatalmak képviselőit a bizottságban.²⁰ Ez volt az az időszak 1919. március végéig, amikor a jugoszlávok hallgatólágoosan hajlandóak lettek volna még engedni is követeléseikből, csak hogy a legfontosabbnak tartott területeket megszerezzék.²¹

A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság kormánya és békeküldöttsége különböző gesztusokat téve igyekezett elnyerni az Egyesült Államok jóindulatát, amely Japán mellett egyedüliként nem vett részt a titkos szerződések megkötésében, így pártatlannak volt tekinthető az Olaszországgal és Romániával szembeni területi vitáiban. Felkérték Wilson elnököt, hogy vállalja a döntőbíró szerepét az Olaszországgal való vitás kérdések eldöntésében, illetve felvetették a népszavazás ötletét a román és az olasz határ kialakításánál. A gesztusok mellett nagy jelentőséget tulajdonítottak annak, hogy az igényelt területek jó részét megszállva tartották. Ezáltal – gondolták – a pozíciójuk erősebb, és bizonyos nyomást is tudnak gyakorolni, illetve feltételekhez köthetik engedékenységüket.²² Jó szándékuk bizonyítására a következő, és egyben utolsó hivatalos meghallgatásukon a Területi Bizottság előtt, február 25-én felajánlották a népszavazást a Bácskára a magyarokkal és a németekkel, amennyiben másutt is elfogadják, hogy a legyőzöttekkel szemben lehet népszavazást tartani.²³

A Román–Szerb–Horvát Határkijelölő Bizottság 1919. április 6-án elkészítette javaslatát a magyar–jugoszláv határra.²⁴ A Bánátban meghagyta Magyarországnak a Szegedtől délre fekvő kis területet, mivel az etnikailag és gazdaságilag magyar volt és közvetlenül Szegedhez kapcsolódott.²⁵ Nem teljesítette tehát azt a jugoszláv igényt, hogy északon a Maros legyen a határ. Bácskában ellenben megkapták Zombort és Szabadkát. A javasolt határ a továbbiakban a Dráva folyását követte a Mura torkolatáig, majd a Murát, amíg az eléri az osztrák határt. Vagyis megkapták a Muraközt is, de a Muravidéket továbbra sem ítélték nekik. A bizottság javaslatát május 8-án a Külügyminiszterek Tanácsa vita nélkül elfo-

²⁰ Habár a Legfelsőbb Tanács határozatában feljogosította a Bizottságot, hogy konzultáljon az érdekelt felek képviselőivel. FRUS IV. 55.

²¹ Mitrović 1975. 250. Az engedményekre való „hajlandóságukat” alapvetően az váltotta ki, hogy annak ellenére, hogy igyekeztek kapcsolatot tartani a nagyhatalmak szakértőivel, mégis bizonytalanságban voltak a bizottságban folyó munka felől. Erre jó példa az, hogy bár a bizottság már február 28-i ülésén kialakította álláspontját a Bácskára nézve, megjegyvezve, hogy „*alapjában véve a szerbek által javasolt vonalat fogja követni*”, a jugoszláv delegáció mégis csak március közepén értesült róla, és akkor sem hivatalosan. Deák 1972. 48.

²² Mitrović 1975. 82–83.

²³ Krizman 1959. 57. Ez nagyon ravasz és átgondolt ajánlat volt, mivel jól tudták, hogy mi a szövetségesek véleménye erről a kérdésről, és főleg a franciáké, akik soha sem egyeztek volna bele, mivel precedens lett volna Elzász-Lotaringia ügyében.

²⁴ Ádám – Ormos 1999. 270.

²⁵ Ezzel tulajdonképpen biztosította azt, hogy Szeged ne váljon „életképtelenné”.

gadta, majd négy nappal később a Legfelsőbb Tanács is jóváhagyta.²⁶ Jugoszlávia tulajdonképpen elégedett volt az elért eredménnyel, ennek ellenére az áprilistól augusztusig tartó időszakban, az úgynevezett „kis változtatások” politikájának szellemében a délszláv békedelegáció szinte minden határszakaszon kiegészítő követelésekkel lépett fel.²⁷

Ez Magyarország vonatkozásában annyit tett, hogy május elején bejelentették igényüket Baranyára a Mohács–Villány–Siklós vonalig, a Bácskában pedig Bajára. Ezzel Pécs és a Mecsek kivételével gyakorlatilag visszatértek a Pešić tábornok-féle tervezethez.²⁸ Joggal tehetjük fel a kérdést, hogy miért vártak májusig a területi követelések kiterjesztésével, hiszen addigra, mint láthattuk, a Határkijelölő Bizottság már elkészült javaslatával, a Legfelsőbb Tanács pedig május 12-én vita nélkül elfogadta azt. Az ok abban keresendő, hogy ekkorra érkeztek be azok a népszerűség összetételére vonatkozó összeírások, amelyek elvégzését még az év elején elrendelték. Ekkor jöttek tisztába azzal, hogy a délszlávok aránya ezeken a területeken lényegesen nagyobb, mint gondolták (ha nem is akkora, mint amekkorának a békekonferencia előtt feltűntették), és a nemzeti elvre hivatkozva is kérhetik a kérdéses területeket. A Magyarországgal szembeni területi követelések kiterjesztésében vélhetően az is szerepet játszott, hogy Belgrádban számítottak arra, hogy a Tanácsköztársaság elleni intervenciók előkészületek idején kívánságaik nagyobb megértésre számíthatnak Párizsban.

Az eredmények azonban csak részben igazolták várakozásaikat. A Legfelsőbb Tanácsnak a magyar–jugoszláv határról augusztus 1-jén meghozott végleges döntése értelmében Jugoszlávia kapott még némi területi engedményt Baranyában. E területek tekintetében két javaslat is volt. Az egyiket az angol–amerikai–francia szakértők dolgozták ki, amely Dályok meg Baranyavár mellett a Monostor–Kiskőszeg vasútvonalat is Jugoszláviának adta. A másik verziót az olaszok állították fel, melyben a határ délebbre húzódott. A konferencia végül, hűen „a demokratikus elveihez”, a többség javaslatát fogadta el, így a jugoszlávok megkapták a Drávaközt. A jugoszlávok Bajára bejelentett igényét azonban elutasították, a Ferenc-csatorna ügyét pedig a kikötőket, a vízi utakat és a vasutakat tanulmányozó bizottság hatáskörébe utalták. Jóváhagyták ellenben a jugoszlávok kérelmét a Muravidék átadásáról.²⁹ Észak-Bánát kérdését (Szegedtől délre) ugyanakkor a Legfelsőbb Tanács függőben hagyta, és a határkijelölő bizottságot a kérdés további tanulmányozására szólította fel. Ezzel a konferencia a maga részéről lényegében lezártnak tekintet-

²⁶ Deák 1972. 434–441., 444–448.

²⁷ Nem csak Magyarország, de Románia (Bánát), Bulgária és Ausztria (Karintia) irányában is.

²⁸ Mitrović 1975. 134.

²⁹ A Muravidék Jugoszláviának ítéletét a Legfelsőbb Tanácsa a határkijelölő bizottság májusi javaslata alapján már július elején (9-én) elfogadta.

te Jugoszlávia északi határának rendezését.³⁰ Nem úgy a jugoszlávok, akik ugyan alapján véve elégedettek voltak az elért eredményekkel, mégis újabbnál újabb követelésekkel léptek fel. Baranya és Bácska tekintetében fokozatosan kezdtek visszavonulni a januárban elejtett Pešić vonalhoz, amelytől a legnagyobb eltérés a hivatalos követelésekben, mint láthattuk, éppen Baranya tekintetében volt. Októbertől pedig részben Jovan Cvijić, a neves geográfus és etno-geográfus, részben a közlekedési miniszter – azaz a belgrádi kormány – kezdeményezésére teljes mértékben visszavonultak a Pešić-tervezethez és 1919. október 22-én hivatalos jegyzékben már egész Baranyának, Mohácsnak és Pécsnek Jugoszláviához csatolását kérték.³¹

A Legfelsőbb Tanács azonban nemcsak hogy nem tárgyalta az újabb jugoszláv kérést, de egyenesen a megszállt területek kiürítésére szólította fel őket. Az időhúzás elkerülése végett a bánáti esethez hasonlóan nem a délszláv békeküldöttségen keresztül, hanem közvetlenül a jugoszláv főparancsnokságnak rendelte el a kiürítést, taktikája azonban Baranya evakuálása esetében nem vált be.³²

A jugoszlávok jobb híján formaságokba kapaszkodva igyekeztek elodázni a kiürítést. Előbb a szerbiai szénellátás problémáira hivatkozva azt akarták elérni, hogy legalább a bányákat ne kelljen elhagyniuk.³³ Igazságtalannak tartva a velük szembeni bánásmódot – különösképpen a nagyhatalmaknak D'Annunzio fiumei kalandjával kapcsolatos türelmét – a kiürítés ellen felhozták a terület délszláv lakosságának csatlakozási óhaját, akiknek távozásuk esetén sem személyi, sem vagyoni biztonsága nem lenne garantálva.³⁴

A magyarországi antantmissziók egyre másra küldték Baranyába képviselőiket, hogy megpróbálják rávenni a jugoszlávokat a kiürítésre, de csekély sikerrel. Miközben tartott a kötélhúzás Pécs és a bányák ügyében, a jugoszláv békeküldöttség azzal az újabb kéréssel fordult a konferenciához, hogy a Dráva medrének a magyar–horvát kiegyezéskori helyzetéhez képest történő megváltozása miatt Magyarországhoz került területeket – 78 km² és 5000 lakos –, ítéljék Jugoszláviának.³⁵ A konferencia először nem kívánt foglalkozni a kérdéssel, majd amikor mégis fontolóra vette, az amerikai és az olasz tiltakozás hatására elutasította az egyértelműen a jugoszláv hídfő kialakítására irányuló kérést.³⁶ Ezt az esetet azért

³⁰ A békekonferencia augusztus 2-án a Muravidékről és a Dráváról, valamint a Muravidék megszállásáról, 5-én a Bácska, 19-én pedig Baranya határáról hivatalosan is értesítette a jugoszláv békedelegációt. Mitrović 1975. 178.

³¹ Mitrović 1975. 217–218.

³² Mitrović 1975. 221.

³³ A jugoszláviai szénellátás problémájáról l. Đurović 1975. 67–80.

³⁴ A baranyai katonai parancsnokság jelentése szerint több mint 30 000 baranyai jelentette ki, hogy nem mernek a katonaság kivonulása után otthonukban maradni, és velük együtt ők is kivonulnak. Mitrović 1975. 228.

³⁵ Mitrović 1975. 236.

³⁶ Krizman – Hrabak 1960. 200.

érdemes megemlíteni, mert ez volt az egyetlen terület, ahol a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak sikerült engedményt elérnie a Legfelsőbb Tanács által 1919. augusztus elején hivatalossá tett határvonalon.

A történet röviden a következő: A bizottság francia tagja, Jules Laroch javasolta a jugoszlávoknak, hogy próbálkozzanak a bizottság amerikai tagjának, Isaiah Bowman-nak a meggyerésével. A jugoszlávok megfogadták a francia tanácsát. Az amerikainak azt az ellenvetését, hogy 5000 horvát elvesztése apróság, ami miatt nem érdemes kockáztatni a természetes határt, és nekik következetesen vagy a régi politikai határ vagy a Dráva mint természetes határ mellett kell kiállniuk, a jugoszláv külügyminiszter könnyedén leszerelte. Ante Trumbić azzal érvelt, hogy a Dráva gyakran változtatja medrét és szinte mindig dél felé, mivel az északi rész magasabb, mint a déli, így a folyó nagyon rövid időn belül elveszítené politikai határ szerepét. Az érvelés elérte célját. Bowman beleegyezett, hogy kérésükkel ismét a Legfelsőbb Tanácshoz forduljanak, de azzal a jugoszlávok számára esetenként hátrányos meghagyással, hogy érvelésüket vonatkoztassák a Dráva egész vonalára, és ne csak azokra a szakaszokra, ahol Magyarország rovására akarnak területet kapni. Ezt a kikötést viszont a jugoszlávok annak a tudományosan megalapozott véleménynek a hangoztatásával hátrították el, hogy a Dráva medre bizonyos helyeken már stabilizálódott (természetesen ott, ahol nekik megfelelt).³⁷ A jugoszláv küldöttség fáradozása végső soron meghozta gyümölcsét, és a Legfelsőbb Tanács december 9-i ülésén Olaszország mérsékelt tiltakozása ellenére elfogadta a jugoszláv kérést.³⁸ Így a délszláv állam utólag egy méretét tekintve ugyan jelentéktelen, de stratégiaileg annál fontosabb területtel gyarapodott a Dráva bal partján.

Noha a béke delegáció, és főleg a jugoszláv kormány a maga részéről – jegyzékek sorát nyújtva át a konferenciának, és az elcsatolást kérő helyi lakosság küldöttségeit is felvonultatva – mindent elkövetett a határ vonalának megváltoztatása érdekében, jelentős eredményt a fenti kivételével mégsem sikerült elérnie. Ebbe beletörődve a délszláv békeküldöttség 1920 januárjától gyakorlatilag arra az álláspontra helyezkedett, hogy meg kell elégednie a már elért eredményekkel. Ezt követően a jugoszlávok – egy-két elvetélt kísérlettől eltekintve – felhagytak a további kísérletezéssel a határ megváltoztatására,³⁹ és területi nyereség helyett, inkább gazdasági engedményeket próbáltak elérni.

³⁷ Krizman – Hrabak 1960. 200.

³⁸ A jugoszláv kérés, amely egy hídfőt biztosított az ország számára Magyarország területén, a legkevésbé sem illett bele Olaszország Jugoszláviával kapcsolatos terveibe, amelyben Magyarországnak is komoly szerepet szánt. Ezért a Román–Jugoszláv Bizottságban az olasz szakértő ellene szólalt fel, de a Legfelsőbb Tanácsban az olasz képviselő – egyedül maradván álláspontjával – végül is hozzájárult „a rendkívül kanyargós” határvonalhoz. DBFP I/2. 519–520., 529–530.

³⁹ A Konferencia 1920 áprilisában határozottan leszögezte a délszláv békeküldöttség előtt, hogy semmiféle módosításra nem számíthatnak Magyarországgal szemben. Mitrović 1969. 145.

A Magyarországgal szembeni jugoszláv követelések beszüntetése mellett szólt az is, hogy egy évvel a konferencia megnyitása után, 1920 januárjában megérkezett Párizsba a magyar béke delegáció. Bár az Apponyi Albert vezette küldöttség gyakorlatilag fogoly volt Neuillyben, és szerepe is csak a békefeltételek meghallgatására, nem pedig érdemi tárgyalására szorítkozott,⁴⁰ mégis féltő volt, hogy egyes kezdeményezései – például az elcsatolandó területeken tartandó népszavazás kérése – meghallgatásra találnak. Aggodalomra pedig úgy tűnt volt okuk, mert egyes nagyhatalmak hajlottak arra, hogy ismét napirendre tűzzék a Magyarországgal kötendő béke kérdését. Ráadásul a március 3-án Londonban, a brit miniszterelnök hivatalában megtartott kormányfői szintű tanácskozáson Lloyd George – olasz kollégájával egyetértésben – amellet tört lándzsát, hogy a magyarokkal szembeni igazságtalanságokat orvosolni kell.⁴¹ Bár annak veszélye, hogy elveszhetnek a Legfelsőbb Tanács által 1919 augusztusában hivatalosan is nekik ígért területek hamar elmúlt, Jugoszlávia mégis jobbnak látta, felhagyni a népszavazás hangoztatásával, és arra az álláspontra jutott, hogy a már elért eredményeket nem lenne helyes kockáztatni. Különösen, miután – mint arra Pašić nem minden irónia nélkül rámutatott – a megszálló jugoszláv közigazgatásnak sikerült maga ellen fordítania a németeket és a zsidókat, akik ezért egy esetleges népszavazáson valószínűleg a magyarok mellett szavaztak volna.⁴² Másképp látták azonban a helyzetet Belgrádban.⁴³ A jugoszláv kormány továbbra sem adta fel a reményt, hogy sikerül területi vagy gazdasági nyereségre szert tennie. Továbbra is küldözte Párizsba az elcsatolni kívánt területek lakosságának küldöttségeit, február végén pedig Cvijić javaslatát elfogadva arra utasította a delegációt, hogy lépjen kapcsolatba a magyar küldöttséggel és vesse fel a területcsere gondolatát. Belgrád elképzelésében szerepelt az általa is színmagyar településnek tartott Horgosnak

⁴⁰ Bánffy 1993. 37.

⁴¹ Ádám – Ormos 2004. 206–210. A brit kormányfő álláspontja legalábbis meglepő a hat héttel korábbi kijelentései fényében, amikor is a magyar béke delegáció kérésére, hogy kapjanak néhány napot a békefeltételek tanulmányozására, azt a választ kívánta adni, hogy határozott válaszban jelezzék: vagy elfogadják másnap a békefeltételeket vagy mehetnek haza. DBFP First Series, Vol. II. 876.

⁴² Krizman – Hrabak 1960. 274.

⁴³ A belgrádi kormány és a délszláv békeküldöttség közötti nézeteltérések egyfelől abból fakadtak, hogy a kérdéssel foglalkozó nagyhatalmak képviselőivel és főleg azok szakértőivel szinte napi szinten kontaktusban lévő békeküldöttség tagjai sokkal rugalmasabban reagáltak a felmerülő javaslatokra és változásokra, mint a távolban politikai-hatalmi és egyéb érdekek mentén kialakított, s elvi álláspontján jóval nehezkesebben változtató kormányzat. Emellett nem szabad figyelmen kívül hagyni a belpolitikai és pártpolitikai ellentéteket sem, jelesül azt, hogy miközben a béke delegáció vezetője a hatalomból közel két évtizede csak hónapokra kieső Szerb Népi Radikális Párt feje, Nikola Pašić volt, addig Belgrádban politikai ellenfele a demokrata Ljuba Davidović volt kormányon 1919 augusztusától 1920. február közepéig.

és környékének a Baja környéki délszláv lakosságú területekre való elcserélése, de szóba került Mohács esetleges megszerzése is egy hasonló csereügyletben.⁴⁴ A delegáció azonban (nem magát az elgondolást, hanem az időpontot kifogásolva) elvetette az ötletet. Úgy vélte, majd akkor gondolkodhatnak a cseréről, ha a már megállapított határokat rögzítették a békeszerződésben, addig azonban felesleges kockáztatniuk, különösen akkor, amikor magyar részről minden területre nézve kéri a népszavazást.⁴⁵ A delegációnak sikerült meggyőznie a belgrádi kormányt, amely ezt követően – tudomásul véve az addig elért eredményeket – hallgatólag beleegyezett a békekonferencia döntéseibe, és felhagyott a konferencia további zaklatásával.⁴⁶ Az 1920. június 4-én aláírt trianoni szerződés pedig *de jure* pontot tett a magyar–jugoszláv határ megállapításának ügyére.⁴⁷ Bár Baranya ügyének megoldására még egy évet kellett várni, de a jugoszláv–magyar határ rögzítve lett, és csak kisebb módosítások maradtak hátra, amelyeket a konferencia a határmegállapító bizottságok hatáskörébe utalt.⁴⁸

A kiürítés és a határ megállapítása

Mindazonáltal a megkötött békeszerződés dacára a magyar kormány nem gyakorolhatta a történelmi Magyarországból megmaradt déli területek egésze felett a szuverenitást. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság hadseregének egységei ugyanis továbbra is megszállva tartották Baranya jelentős részét Péccsel, valamint a Bácska északi területét Bajával és környékével. A nagyhatalmak 1921 nyarára elégték meg végleg a területek kiürítésével kapcsolatos huzavonát. Az 1921. július 2-án tartott budapesti tábornoki és főbiztosi megbeszélésen részletekbe menően előírták mindkét fél részére a kiürítéssel, illetve a bevonulással kapcsolatos feladatokat.⁴⁹ A nagyhatalmak budapesti képviselői augusztus 9-én döntöttek Baranya

⁴⁴ Mitrović 1975. 242.

⁴⁵ Mitrović 1975. 243.

⁴⁶ Területcsere javaslata felmerült 1922-ben is. Akkor Muravidéki területeken népszavazásról, míg a baranyai és a bácskai területek esetében területcseréről egyezett meg Bánffy Miklós magyar és Momčilo Ninčić jugoszláv külügyminiszter. Az aláírt megállapodásból azonban a belgrádi kormány visszakozása miatt nem lett semmi. Bánffy 1993. 149–150.

⁴⁷ Eltekintve azoktól a módosításoktól, amelyek később a Határmegállapító Bizottság döntései alapján történtek.

⁴⁸ A békekonferencia által végül hivatalosan kiküldött békefeltételek mellé 1920. május 6-án mellékelte ügynevezett Millerand-féle kíséreléssel kilátásba helyezte, hogy a helyszíni vizsgálat nyomán, bizonyos helyeken változtatni lehet a kijelölt határvonalon.

⁴⁹ A terv kidolgozásába, eltekintve egy-két apróbb részlettől, a magyar és a szerb–horvát–szlovén katonai hatóságokat is bevonták. Athelston Johnson távirata a Nagykövetek Konferenciájához Párizsba. 1921. július 2. TNA FO 371/6132.

kiürítésének időpontjáról és módjáról. Három szakaszban kívánták lebonyolítani augusztus 18–22. között,⁵⁰ a kiürítési terv megvalósulásának ellenőrzésére létrehozták az úgynevezett „Baranya-missziót” Francis William Gosset angol ezredes vezetésével.⁵¹ A misszió, amelynek feladata volt felügyelni a kiürítést, egyben megakadályozni a területek túlzott kiürítését, értve alatta a szerb csapatok rekvirálását, augusztus 10-én Pécsre érkezett. Négy nappal ezután a helyi délszláv vezetők, vélhetően a belgrádi és a helyi katonai körök egyetértésével, a magyarországi rendszer Pécsre és Baranyára történő kiterjesztésétől tartó, jórészt manipulált munkásság felhasználásával kétségbeesett kísérletet tettek a területek szerb fennhatóság alatt tartására, és augusztus 14-én kikiáltották a Baranyai Magyar–Szerb Köztársaságot, amely Belgrád védelme alá kívánta helyezni magát. Gosset ezredes a „köztársaság” kikiáltása után felkereste az államképződmény legfontosabb szerve, az Intéző Bizottság. A bizottság mintegy 25 szélsőséges személyből állt, „*akik a bányák felrobbantásával és utolsó csepp vérükig való ellenállással és hasonló szokásos számárságokkal fenyegetőztek.*”⁵² jelentette Gosset ezredes, aki ugyan nem tartotta komolynak a köztársaságot, de úgy vélte, hogy amennyiben szabadjára engedik az események folyását az zavarokhoz vezethet a kiürítés alatt és után.⁵³

Időközben a nagyhatalmaknak a baranyai kiürítéssel kapcsolatos eltökéltségét kihasználva a magyar kormánynak sikerült junktímet, azaz egyidejűséget elérnie a szerbek által megszállt baranyai és a magyar szabadcsapatok által ellenőrzött burgenlandi területek kiürítése között, ami jelentősen javította az ország érdekérvényesítési esélyeit mindkét terület vonatkozásában.

Eközben úgy tűnt, hogy a helyi hivatalos jugoszláv szervek nekiláttak a kiürítés *de facto* előkészítéséhez. Ez kimerült a vasúti jelzőberendezések leszerelésében, gépek elszállításában és raktárak kiürítésében, a városparancsnokság és a kaszárnyák berendezéseinek, valamint a katonatisztek és a tisztviselők bútorainak elszállításában.⁵⁴ Hivatalos nyilatkozataikban azonban – feltehetően a hazai

⁵⁰ I. szakasz: Barcs, Szigetvár és Bátaszék; II. szakasz: Pécsvárad, Pécs, Szentlőrinc és Sellye; III. szakasz: Mohács, Villány, Siklós, Harkány és környéke.

⁵¹ A Nagykövetek Konferenciája már 1921. június 23-i ülésén született döntésével felhatalmazta a budapesti Szövetséges Főhatalmak misszióját: bízta meg a pécsi katonai bizottságot a kiürítés felügyeletével, és dolgozza ki annak tervét. Harding párizsi angol nagykövet távirata Curzonnak 1921. június 23. TNA FO 371/6132. C 13076.

⁵² William Strang jelentése 1921. május 16. TNA FO 371/6131. C 16670.

⁵³ William Strang jelentése 1921. május 16. TNA FO 371/6131. C 16670. A Nagykövetek Konferenciája augusztus 17-én azonnali és erőteljes fellépést határozott el a terület kiürítése érdekében a jugoszláv kormánynál. Egyúttal felhatalmazta a konferencia elnökét, hogy amennyiben szükséges, a konferencia felfüggesztése alatt hasonló jellegű demarchokat intézzen a belgrádi kormányhoz. Harding jelentése Curzonnak 1921. augusztus 17. TNA FO 371/6132. C 16595.

⁵⁴ A jugoszláv minisztertanács már 1919 decemberében határozatot hozott arról, hogy Baranya kiürítendő részein az állami tulajdonban lévő gyárakat le kell szerelni és a gépeket jugoszláv

közvélemény megnyugtatója érdekében – cáfolták, hogy szándékukban állna a területeket kiüríteni.⁵⁵ Olyannyira igyekeztek cáfolni, hogy Đorđević ezredes, a szerb kormány által végül kinevezett katonai főparancsnok egyenesen fegyveres ellenállást helyezett kilátásba a bevonuló magyar csapatokkal szemben.⁵⁶ A fenyegetést komolyan véve, Gosset ezredes 18-án javasolta a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak a kiürítés 48 órával történő elhalasztását, amit az jóvá is hagyott.⁵⁷ Egyúttal azonban energikus jegyzékben figyelmeztette Belgrádot kötelességére. A körülményeket mérlegelve Belgrád nem volt hajlandó vállalni a fegyveres konfrontációt, a frissen kikiáltott Baranyai Magyar–Szerb Köztársaság elnökének, Petar Dobrović-nak és a köztársaság kikiáltásához asszisztáló pécsi polgármesternek, a Károlyi-kormány egykori hadügyminiszterének, Linder Bélának nem ígérhetett támogatást. Ezzel megpecsételődött a „Köztársaság” sorsa. Belgrádban még aznap döntés született a területek átadásáról, amit utána nagyon gyorsan és zökkenőmentesen végrehajtottak.⁵⁸ Augusztus 20-án megtörtént a városi, majd másnap a megyei közigazgatás hivatalos átadása Gosztonyi Gyula városi, illetve Prakatur Tamás megyei kormánybiztos főispánoknak.⁵⁹ 1921. augusztus 22-én délelőtt pedig a magyar csapatok Bádoki Soós Károly tábornok vezetésével megkezdték bevonulásukat Pécsre.

A kommunisták, az orosz emigránsok és azok, akiknek félnivalójuk volt a hatalomváltástól, addigra már elhagyták a várost, míg a bányászok a jelentések szerint örömmel fogadták a hatalomváltást.⁶⁰ A dohánygyár területén felállítani tervezett menekülttábort sem kellett megnyitni, de vélhetően önmagában az a tény, hogy menekülttábort hoztak létre, segítette a pánik kitörésének elhárításában.⁶¹ A megszállt területek kiürítése azonban nem mindenütt történt olyan zökkenő-

---

területre kell szállítani. Hrabak 1970. 67-68.

⁵⁵ A miniszterelnök, Nikola Pašić augusztus 17-én kommunikét tett közzé, amelyben kifejtette, hogy Baranya kérdése a nemzetközi békeszerződéstől függ, ám kormánya, figyelembe véve a lakosság érzelmeit a tervezett kiürítéssel kapcsolatban, már kérte a tervezett kiürítés elhalasztását. William Strang távirata Belgrádból. 1921. augusztus 17. TNA FO 371/6132. C 16620.

⁵⁶ Athelston Johnson távirata Gosset ezredes jelentésére hivatkozva. 1921. augusztus 13. TNA FO 371/6132. C 16350.

⁵⁷ Thomas Hohler jelentése 1921. augusztus 18. TNA FO 371/6132. C 16708.

⁵⁸ Augusztus 21-i jelentésében Gosset ezredes Đorđević ezredes ténykedését a lehető legőszintebbnak és leghízelgesebbnek ítélte. Ugyanitt beszámolt arról, hogy a városban nyugalom honolt, és kisebb magyar csendőregységek, összesen mintegy 150 fő, kérésére már előző este bevonult Pécsre, a bányákhoz és Pécsváradra. TNA FO 371/6132. C 16921.

⁵⁹ Gosset 22-i táviratában jelentette, hogy a második szakasz kiürítése is kielégítően alakult, s a szerb csapatok példamutató magatartás mellett hagyták el Pécsset. TNA FO 371/6132. C 16921.

⁶⁰ Gosset augusztus 26-i jelentése: TNA FO 371/6132. C 17180/3655/21.

⁶¹ „A menekülttábor nem lett megnyitva, de úgy vélem megléte segítette a pánik kitörésének elhárításában.” – TNA FO 371/6132. C 16921. Gosset ezredes jelentése augusztus 22-én. TNA FO 371/6132. C 16921.

mentesen, mint Pécs esetében. A Dunától keletre ugyanis a szerbek 4 ponton nem érték el a meghatározott vonalat, mondván, az ő térképeiken a kiürítendő területeket kijelölő vonal északabbra húzódik.⁶² A szerbek és a nagyhatalmak által használt térképek közötti eltérés 2–9 kilométer volt, amit Gosset ezredesnek belgrádi villámlátogatása során sikerült tisztáznia.⁶³ Ezt követően valóban sor került a végleges kiürítésre és 14 hónappal a trianoni szerződés aláírása után a magyar államhatalom végre kiterjeszthette fennhatóságát a neki ítélt délvidéki területek egészére.

Ezt követően kerülhetett sor a határvonalnak a helyszínen történő megállapítására, hogy az 1:1 000 000 méretarányú térképhez képesti eltéréseket a helyszínen rögzítsék, és az esetlegesen felmerülő pontatlanságokat kijavítsák, vagy a helyi lakosság véleményének helyt adjanak. A hat szakaszra osztott magyar–jugoszláv határvonalon a Határkijelölő Bizottság 1921 augusztusában kezdte meg tevékenységét és 1922 májusára be is fejezte a határ bejárását. A Bizottság, amelynek tagja volt az öt nagyhatalom delegáltja mellett a magyar és a délszláv állam képviselője is, egyetértett abban, hogy csak abban az esetben fordulnak a Népszövetséghez javaslataikkal, ha mind a nemzetiségi, mind a gazdasági kérdések indokolják a határ jelentősebb módosítását. Ezen az alapon sem a magyar, sem pedig a jugoszláv félnek nem volt esélye arra, hogy követeléseit Genfben, a Népszövetségben vitassák meg. A két fél között ádáz küzdelem indult a minimális területi nyereségek érdekében is. Memorandumokkal és brosúrákkal árasztották el a bizottság tagjait, kitanították a helyi lakosságot, hogy mit válaszoljanak a bizottság kérdéseire, ám az elért eredmények igen csekélyek voltak. A határbejárás során eszközölt területmódosítások összességében végül is Magyarország számára voltak kedvezőbbek. A végérvényesen megállapított határvonal szerint ugyanis a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak a magyar–jugoszláv határon összesen 34 000 kataszteri holdnyi földterületet kellett átadnia, amit 1922. május hó végéig ürített ki a szerb hadsereg.⁶⁴ Ezt követően nyerte el a magyar–jugoszláv határ – az 1941–1944 közötti időszakot nem számítva – mindmáig változatlan formáját.

⁶² Ettől eltekintve a katonai hatóságok a lehető legkorrektebben viselkedtek. Gosset augusztus 26-i jelentése TNA FO 371/6132. C 17180/3655/21.

⁶³ A jugoszláv miniszterelnök, Nikola Pašić ígéretet tett a kérdés mielőbbi rendezésére. William Strang belgrádi angol követ jelentése Curzonnak augusztus 29-én. TNA FO 371/6132.

⁶⁴ Suba 1999. 131.

Források, rövidítések

TNA = The National Archives

FO = Foreign Office

DBFP = Woodward, E.L. – Butler, Rohan (Ed.): Documents on British Foreign Policy 1919–1939 First Series, Volume II. 1919. London, 1948.

FRUS = Papers relating to the foreign relations of the United States, the Paris Peace Conference, 1919: volume IV. Washington, 1943.

Ádám – Ormos 1999 = Ádám Magda – Ormos Mária (összeáll. és szerk.): Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1919. Budapest, 1999.

Ádám – Ormos 2004 = Ádám Magda – Ormos Mária (összeáll. és szerk.): Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1919–1920. Budapest, 2004.

Hrabak 1970 = Hrabak, Bogumil: Zapisnici sa sednica Davidovićeve dve vlade od avgusta 1919. do februara 1920. Arhivski vjesnik XIII. (1970/1), 7–92.

Krizman – Hrabak 1960 = Bogdan Krizman – Bogumil Hrabak (priredili): Zapisnici sa sednica Delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu, 1919–1920. Beograd, 1960.

Mandić 1956 = Mandić, Ante: Fragmenti za historiju ujedinjenja. Zagreb, 1956.

Felhasznált irodalom

Bánffy 1993 = Bánffy Miklós: Huszonöt év (1945). Sajtó alá rendezte Major Zoltán. Budapest, 1993.

Deák 1972 = Deák, Francis: Hungary at the Paris Peace Conference. New York, 1972.

Đurović 1975 = Đurović, Smiljana: Kriza uglja na teritoriji Kraljevine SHS 1919. godine. Acta Historico-economica Iugoslaviae 2. (1975), 67–82.

Krizman 1959 = Krizman, Bogdan: Pitanje granica Vojvodine na Pariškoj mirovnoj Konferenciji 1919. g. Zbomik za društvene nauke Matice srpske 24. (1959), 31–72.

Mitrović 1969 = Mitrović, Andrej: Jugoslavija na Konferenciji mir 1919–1920. Beograd, 1969.

Mitrović 1975 = Mitrović, Andrej: Razgraničenje Jugoslavije sa Mađarskom i Rumunijom: 1919–1920.: prilog proučavanju Jugoslovenske politike na konferenciji mira u Pariza. Novi Sad, 1975.

Nicholson 1965 = Nicholson, Harold: Peacemaking 1919. New York, 1965.

Romsics 2001 = Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés. Budapest, 2001. (Osiris zsebkönyvtár)

Stanojević 1914–1921 = Stanojević, Stanoje: Vojvodina na Konferenciji mira. Letopis Matice srpske 300. (1914–1921), 76–89.

Suba 1999 = Suba János: Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921–1925 között. A határmegállapító bizottságok működése. Budapest, 1999. (Honvédtudósok 39.)